

Research Paper

Sustainable Governance Model for Cultural Tourism Development: The Role of Native Architecture and Climate-Friendly Materials in Mazandaran

Majid Ahmadpour*¹

¹ Assistant Professor, Faculty of Arts and Architecture, University of Mazandaran, Babolsar, Iran (Mj.Ahmadpour@umz.ac.ir).

© The Author(s)

publisher: University of Mazandaran

[10.22080/jtpd.2025.29781.4023](https://doi.org/10.22080/jtpd.2025.29781.4023)**Received:**

Click or tap to enter a date.

Accepted:

Click or tap to enter a date.

Available online:

November 11, 2025

Abstract

Context and Purpose: Cultural tourism, as one of the important axes of sustainable development in provinces with historical background and climatic diversity such as Mazandaran, requires a deep connection with local governance, vernacular architecture, and the use of climate-compatible materials. In this regard, the present study aims to examine the role of sustainable governance in developing cultural tourism, with an emphasis on vernacular architectural elements and climatic-responsive materials in Mazandaran province. **Design/methodology/approach:** The present study was conducted using a qualitative approach and Grounded Theory method. Research data were collected through semi-structured interviews with 27 experts in the fields of architecture, tourism, urban planning, and cultural policy. Data analysis was performed using MAXQDA software, and coding was carried out in three stages: open, axial, and selective. **Findings:** Data analysis led to the identification of six key categories: “participatory and transparent governance,” “revival of vernacular architecture in tourism construction,” “climate-oriented policymaking,” “empowerment of local communities,” “cultural attachment in tourism development plans,” and “the supervisory role of local institutions”. The resulting conceptual model showed that sustainable governance can provide the basis for balanced development of cultural tourism by strengthening local mechanisms, smart regulation, and utilizing indigenous knowledge. **Conclusion:** Based on the findings, the development of cultural tourism in Mazandaran requires the formation of a multi-level governance system in which policymakers, local communities, architects, and tourism stakeholders interact with each other. Additionally, the use of local materials—such as wood, thatch, and pottery—that are compatible with the region’s temperate and humid climate should be prioritized in the tourism architectural designs. It is suggested that policymakers strengthen the cultural-environmental sustainability of tourism by developing incentive frameworks, encouraging the use of local architecture and climate-responsive materials. **Originality/value:** By presenting a localized model of sustainable governance in the field of cultural tourism, this research analyzes the link between governance, architecture, and climate-responsive materials for the first time within the climatic and cultural context of Mazandaran Province, and introduces an interdisciplinary, data-driven approach to theorizing.

Keywords:

Sustainable governance, cultural tourism, vernacular architecture, climate-friendly materials, Mazandaran province

***Corresponding Author:** Majid Ahmadpour**Address:** University of Mazandaran, Babolsar, Iran.**Email:** Mj.Ahmadpour@umz.ac.ir**Tel:** +989113111000

Extended Abstract

1. Introduction

Cultural tourism, a rapidly growing branch of the tourism industry, centers on experiencing and appreciating the cultural heritage, art, architecture, traditions, and lifestyles of local communities. In Mazandaran province, northern Iran, diverse climates, natural landscapes, historical cities, and vernacular architecture—built with locally sourced, climate-adapted materials—create significant potential for sustainable cultural tourism. However, modernization, the use of incompatible industrial materials, and weak cultural policies pose threats to its authenticity. Sustainable governance, based on transparency, accountability, stakeholder participation, and local capacity, can help preserve traditional architecture and enhance tourism. This study explores the link between sustainable governance, vernacular architecture, and climate-responsive materials, identifies key challenges, and proposes strategies to support authentic and sustainable cultural tourism in Mazandaran.

Sustainable governance serves as a collaborative framework that integrates policymaking, social cooperation, and resource management, emphasizing transparency, participation, and coordination among the government, the private sector, and civil society. In cultural tourism, it enhances policy quality, minimizes stakeholder conflicts, and improves management efficiency. Vernacular architecture, which relied on local climate-adapted materials, not only preserves cultural identity but also reduces environmental impacts, making destinations more attractive. Integrating sustainable governance, cultural tourism

development, and climate-responsive architecture creates a strategic framework for balancing heritage preservation, community welfare, and environmental protection.

Previous studies highlight that participatory and transparent governance mechanisms play a key role in balancing cultural heritage preservation with economic development in cultural tourism, particularly in culturally rich regions like Mazandaran. Vernacular architecture, with its reliance on local materials and traditional techniques, demonstrates strong climate adaptability, energy efficiency, and cultural appeal. Research on northern Iran shows that combining sustainable governance policies with climate-responsive architectural practices strengthens local economies, reduces environmental impacts, and supports sustainable development of cultural tourism.

2. Research Methodology

This study is qualitative in nature and applied in purpose, employing the grounded theory approach to develop a context-specific conceptual framework for sustainable cultural tourism in Mazandaran. Due to the complex interplay between sustainable governance, cultural tourism, and vernacular architecture, and the lack of a comprehensive theory, data were collected from 27 experts in urban governance, vernacular architecture, tourism planning, climatology, and cultural policy through purposive and theoretical sampling until theoretical saturation was achieved. The diversity of participants' professional and academic backgrounds enhanced the theoretical validity of the findings.

3. Research Findings

This study, employing a grounded theory approach and using MAXQDA 2022, reveals that sustainable development of cultural tourism in Mazandaran is shaped by complex institutional, structural, and cultural factors. Open, axial, and selective coding of 27 semi-structured interviews identified key challenges, including weak governance, lack of coordinated policy-making, neglect of indigenous architecture, inappropriate use of modern materials, limited local community participation, and insufficient strategic planning. The analysis highlighted two main categories of obstacles: institutional-governance deficiencies and economic-infrastructure limitations. The core phenomenon emerging from the data is “sustainable, participatory, and climate-oriented governance as a prerequisite for cultural tourism development.” The conceptual model developed illustrates that effective governance, creative utilization of climate-adapted local architecture, and strengthening cultural identity and local capacities are essential. The implementation of integrated policies, community-centered education, and locally informed design guidelines can enhance heritage preservation, increase the attractiveness of cultural tourism, and promote socio-economic and environmental sustainability in Mazandaran.

4. Conclusion

This study examines sustainable governance in cultural tourism

development in Mazandaran, focusing on indigenous architecture and climate-adapted materials. The findings reveal that effective development requires participatory, multi-level governance that integrates local communities, expert stakeholders, and cultural-climatic considerations. Key challenges include weak inter-institutional coordination, neglect of local architecture, and inappropriate use of modern materials. Promoting traditional, climate-adapted architecture and materials can enhance cultural identity, tourist experiences, and sustainability. The research emphasizes that participatory governance, locally informed policies, and cultural integration are essential for balanced, authentic, and sustainable cultural tourism, providing a model applicable to other regions with rich local heritage.

Funding

There was no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the people who provided scientific consultation in this paper.

علمی پژوهشی

مدل حکمرانی پایدار برای توسعه گردشگری فرهنگی: نقش معماری بومی و مصالح اقلیمی در مازندران

مجید احمدپور^{*۱}

^۱ استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (Mj.Ahmadpour@umz.ac.ir)

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه مازندران

[10.22080/jtpd.2025.29781.4023](https://doi.org/10.22080/jtpd.2025.29781.4023)

چکیده

زمینه و هدف: گردشگری فرهنگی به‌عنوان یکی از محورهای مهم توسعه پایدار در استان‌های دارای پیشینه تاریخی و تنوع اقلیمی نظیر مازندران، نیازمند پیوندی عمیق با حکمرانی محلی، معماری بومی و استفاده از مصالح سازگار با اقلیم است. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف واکاوی نقش حکمرانی پایدار در توسعه گردشگری فرهنگی با تأکید بر عناصر معماری بومی و مصالح بومی-اقلیمی در استان مازندران انجام گرفته است. **روش-شناسی:** پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و مبتنی بر روش بر نظریه داده‌بنیاد به انجام رسیده است. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۲۷ نفر از متخصصان حوزه‌های معماری، گردشگری، شهرسازی و سیاست‌گذاری فرهنگی گردآوری شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA صورت گرفت و کدگذاری در سه مرحله باز، محوری و انتخابی انجام پذیرفت. **یافته‌ها:** تحلیل داده‌ها منجر به شناسایی ۶ مقوله محوری شامل: «حکمرانی مشارکتی و شفاف»، «احیای معماری بومی در ساخت‌وسازهای گردشگری»، «سیاست‌گذاری اقلیم‌محور»، «توانمندسازی جوامع محلی»، «پیوست فرهنگی در طرح‌های توسعه گردشگری» و «نقش نظارتی نهادهای محلی» گردید. مدل مفهومی به‌دست‌آمده نشان داد که حکمرانی پایدار می‌تواند از طریق تقویت سازوکارهای محلی، تنظیم‌گری هوشمند و بهره‌گیری از دانش بومی، زمینه توسعه متوازن گردشگری فرهنگی را فراهم آورد. **نتیجه‌گیری و پیشنهادها:** براساس یافته‌ها، توسعه گردشگری فرهنگی در مازندران مستلزم شکل‌گیری نظام حکمرانی چندسطحی است که در آن سیاست‌گذاران، جوامع محلی، معماران و فعالان گردشگری در تعامل با یکدیگر عمل کنند. همچنین استفاده از مصالح بومی مانند چوب، کاهگل و سفال که با اقلیم معتدل و مرطوب منطقه هم‌خوانی دارند، باید در دستورکار طراحی‌های معماری گردشگری قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران با تدوین چارچوب‌های تشویقی برای استفاده از معماری بومی و مصالح اقلیمی، زمینه پایداری فرهنگی-زیست‌محیطی گردشگری را تقویت کنند. **نوآوری و اصالت:** این پژوهش با ارائه مدلی بومی‌شده از حکمرانی پایدار در حوزه گردشگری فرهنگی، برای نخستین بار در بستر اقلیمی فرهنگی استان مازندران به تحلیل پیوند میان حکمرانی، معماری و مصالح اقلیمی پرداخته و رویکرد میان‌رشته‌ای را با تکیه بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد در دستورکار قرار داده است.

تاریخ دریافت:

Click or tap here to enter text.

تاریخ پذیرش:

Click or tap here to enter text.

تاریخ انتشار:

۲۰ آبان ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

حکمرانی پایدار؛ توسعه گردشگری؛ گردشگری فرهنگی؛ معماری بومی؛ مصالح سازگار با اقلیم

* نویسنده مسئول: مجید احمدپور

آدرس: دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

ایمیل: Mj.Ahmadpour@umz.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۱۳۱۱۱۰۰۰

۱ مقدمه

(Khotbehsara et al., 2018). در این میان، حکمرانی پایدار با تأکید بر شفافیت، پاسخ‌گویی، مشارکت ذی‌نفعان و بهره‌گیری از ظرفیت‌های محلی، می‌تواند بستری مناسب برای حفاظت از معماری بومی و توسعه گردشگری فرهنگی فراهم کند (Loorbach, 2010; UNWTO, 2018).

اجرای سیاست‌های پشتیبان شامل حمایت از مصالح بومی، آموزش معماران و پیمانکاران، مشارکت جوامع محلی در تصمیم‌گیری و طراحی سازوکارهای هماهنگ‌کننده، می‌تواند به بازآفرینی فضاهای تاریخی و خلق تجربه‌ای اصیل برای گردشگران منجر شود (Farrell & Twining-Ward, 2005; Hall, 2011). مطالعات تطبیقی نشان داده‌اند که هم‌افزایی میان معماری بومی، مصالح اقلیمی و سیاست‌گذاری پایدار، اثرگذاری قابل توجهی در ارتقای گردشگری فرهنگی دارد (Richards, 2018).

گردشگری فرهنگی یکی از شاخه‌های رو به رشد صنعت گردشگری است که بر تجربه میراث ملموس و ناملموس، معماری بومی و سبک زندگی جوامع محلی تأکید دارد. این نوع گردشگری علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمدزایی، در حفظ هویت فرهنگی و ارتقای سرمایه اجتماعی نیز نقش‌آفرین است (Richards, 2018). در بسیاری از کشورها، گردشگری فرهنگی به‌عنوان راهبردی پایدار برای توسعه محلی و منطقه‌ای مطرح شده است (UNWTO, 2018).

استان مازندران به دلیل برخورداری از تنوع اقلیمی، پیشینه تاریخی و بافت‌های سنتی، ظرفیت بالایی در جذب گردشگران فرهنگی دارد. معماری بومی این منطقه با استفاده از مصالحی چون چوب، خشت و سفال، هم‌خوانی زیادی با اقلیم مرطوب و معتدل شمال کشور دارد و می‌تواند به‌عنوان بخشی از برند گردشگری فرهنگی مازندران مطرح شود (Asefi & Fathi, 2021; Hu et al., 2022). با این‌حال، روند مدرن‌سازی و استفاده از مصالح ناسازگار با اقلیم، همراه با ضعف در سیاست‌گذاری‌های هماهنگ، موجب کاهش اصالت معماری و تهدید

گردشگری فرهنگی یکی از شاخه‌های روبه‌رشد و ارزشمند صنعت گردشگری است که تمرکز آن بر تجربه و شناخت میراث فرهنگی، هنر، معماری، آیین‌ها و سبک زندگی جوامع بومی قرار دارد. این نوع گردشگری نقش دوگانه‌ای در حفظ هویت فرهنگی و توسعه اقتصادی ایفا می‌کند و به‌ویژه در مناطق دارای تنوع فرهنگی و تاریخی بالا، می‌تواند عاملی تعیین‌کننده در پایداری توسعه محلی باشد (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011; Hall, 2011). گردشگری فرهنگی نه تنها به ایجاد اشتغال و رونق صنایع دستی کمک می‌کند، بلکه موجب تقویت هویت و حس تعلق در جوامع محلی نیز می‌شود (Farrell & Twining-Ward, 2005; Richards, 2018).

استان مازندران به‌عنوان یکی از مناطق شاخص شمال ایران با تنوع اقلیمی، طبیعی و فرهنگی قابل توجه، دارای شهرهای تاریخی و بافت‌های سنتی است که جلوه‌های معماری بومی خاصی را شکل داده‌اند. مصالح بومی مانند چوب، خشت، گل و سنگ، با اقلیم مرطوب منطقه سازگار بوده و علاوه بر بازتاب سبک زندگی و فرهنگ مردم، دارای کارکردهای زیست‌محیطی و اقلیمی هستند (Asefi & Fathi, 2021; Hermawan & Švajlenka, 2021; Hu et al., 2022). این معماری سنتی، جذابیت ویژه‌ای برای گردشگران داخلی و بین‌المللی ایجاد می‌کند و بخشی از سرمایه فرهنگی و طبیعی منطقه به‌شمار می‌رود (Rockwood et al., 2019; Sadraei et al., 2017).

با وجود این ظرفیت‌ها، روند مدرن‌سازی و ورود مصالح صنعتی ناسازگار با اقلیم، همراه با ضعف در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و قوانین حمایتی، موجب از بین رفتن تدریجی اصالت فضایی و بصری شده است. عدم هماهنگی میان نهادهای اجرایی و فقدان چارچوب‌های یکپارچه، چالش‌های اصلی پیش‌روی توسعه گردشگری فرهنگی را شکل می‌دهد (Soleimani et al., 2024; Mehrinejad).

۲ ادبیات پژوهش

۲.۱ مبانی نظری

الف) حکمرانی پایدار

حکمرانی پایدار به عنوان چارچوبی برای هدایت و هماهنگی اقدامات ذی‌نفعان در حوزه‌های پیچیده، شامل ترکیب سیاست‌گذاری، همکاری اجتماعی و مدیریت منابع است. این رویکرد بر تعامل میان دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی تأکید دارد تا تصمیم‌گیری‌ها به صورت مشارکتی و شفاف انجام شود (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011). مطالعات نشان داده‌اند که اعمال اصول حکمرانی پایدار می‌تواند به بهبود کیفیت سیاست‌ها، کاهش تضاد میان ذی‌نفعان و افزایش کارایی در مدیریت گردشگری فرهنگی منجر شود (Hall, 2011; Loorbach, 2010).

ب) گردشگری فرهنگی و توسعه پایدار

گردشگری فرهنگی به عنوان یک ابزار توسعه اقتصادی و فرهنگی، نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری هوشمندانه است تا هم حفاظت از میراث فرهنگی تضمین شود و هم رفاه جوامع میزبان ارتقا یابد (Farrell & Twining-Ward, 2005; Richards, 2018). بهره‌گیری از اصول حکمرانی پایدار در این حوزه، موجب هم‌افزایی منابع و کاهش اثرات منفی اجتماعی و محیطی گردشگری می‌شود (UNWTO, 2018). پژوهش‌ها همچنین نشان داده‌اند که ترکیب رویکردهای مشارکتی با چارچوب‌های نظارتی، زمینه لازم برای توسعه پایدار گردشگری فرهنگی را فراهم می‌کند (Ansell & Gash, 2008; Hall, 2011).

ج) معماری بومی و مصالح سازگار با اقلیم

یکی از مؤلفه‌های اصلی گردشگری فرهنگی، معماری بومی است که هویت فرهنگی و ارزش‌های تاریخی را بازتاب می‌دهد. مطالعات بین‌المللی نشان داده‌اند که استفاده از مصالح محلی و تکنیک‌های سنتی ساخت‌وساز، علاوه بر سازگاری با شرایط اقلیمی،

پایداری گردشگری فرهنگی شده است (Soleimani et al., 2024).

مسئله اصلی پژوهش حاضر، ضعف حکمرانی پایدار در پیوند میان معماری بومی، مصالح اقلیمی و توسعه گردشگری فرهنگی است. بسیاری از نهادهای محلی و ملی به صورت جزیره‌ای عمل می‌کنند و چارچوب یکپارچه‌ای برای حمایت از گردشگری فرهنگی مبتنی بر هویت بومی وجود ندارد. در چنین شرایطی، حکمرانی پایدار می‌تواند با تأکید بر شفافیت، مشارکت و هم‌افزایی نهادی، زمینه بهره‌برداری پایدار از ظرفیت‌های فرهنگی و معماری مازندران را فراهم کند (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011).

بنابراین، با توجه به ضرورت شکل‌دهی به رویکردی منسجم و پایدار در حوزه سیاست‌گذاری گردشگری فرهنگی، پژوهش حاضر با هدف واکاوی نقش حکمرانی پایدار در توسعه گردشگری فرهنگی، بر دو مؤلفه کلیدی معماری بومی و مصالح اقلیمی متمرکز شده است. در شرایطی که ضعف در هماهنگی نهادی، عدم بهره‌برداری از ظرفیت‌های محلی و جایگزینی معماری بومی با الگوهای غیرسازگار با اقلیم، پایداری فرهنگی و زیست‌محیطی استان مازندران را تهدید می‌کند، تدوین یک مدل حکمرانی پایدار می‌تواند چارچوبی برای تلفیق اصول معماری بومی با الزامات اقلیمی در مسیر توسعه گردشگری فرهنگی فراهم کند. بر اساس این، پژوهش حاضر درصدد بررسی این مسئله است که حکمرانی پایدار چگونه می‌تواند با ایجاد هم‌افزایی میان نهادهای محلی، فرهنگی و زیست‌محیطی، به توسعه گردشگری فرهنگی مبتنی بر معماری بومی و مصالح اقلیمی در استان مازندران کمک نماید و چه مؤلفه‌ها و سازوکارهایی می‌توانند به عنوان اجزای کلیدی مدل حکمرانی پایدار در این زمینه شناسایی شوند.

درنتیجه، چارچوبی که بر مبنای نظریه حکمرانی چندسطحی (Ansell & Gash, 2008) و مدل مدیریت گذار (Loorbach, 2010) و یکپارچگی میان اصول حکمرانی پایدار، معماری بومی و گردشگری فرهنگی باشد، می‌تواند الگویی مفهومی برای توسعه پایدار در استان مازندران ارائه دهد؛ الگویی که در آن، تصمیم‌گیری مشارکتی، بهره‌گیری از دانش بومی و استفاده از مصالح اقلیمی به‌صورت هم‌زمان موجب حفظ هویت فرهنگی، ارتقای کیفیت محیط زیست و افزایش جذابیت گردشگری می‌شود. چنین چارچوبی، مبنای نظری لازم برای طراحی مدل حکمرانی پایدار جهت توسعه گردشگری فرهنگی مبتنی بر معماری بومی و مصالح اقلیمی را در مازندران فراهم می‌سازد.

۲،۲ مرور پیشینه

حکمرانی پایدار به‌عنوان چارچوبی برای هدایت و هماهنگی اقدامات ذی‌نفعان در حوزه‌های پیچیده‌ای همچون گردشگری فرهنگی، نیازمند ترکیب بینش‌های علمی و عملی است. رویکردهای نوین حکمرانی، بر همکاری میان دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی تأکید دارند تا از طریق هم‌افزایی ظرفیت‌ها، به توسعه پایدار منجر شوند (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011). در این میان، تحلیل‌های انجام‌شده در حوزه سیاست‌گذاری گردشگری نشان می‌دهد که ترکیب مکانیسم‌های مشارکتی با چارچوب‌های نظارتی شفاف، می‌تواند به بهبود کیفیت تصمیم‌گیری و حفاظت از منابع فرهنگی و طبیعی بیانجامد (Hall, 2011; Loorbach, 2010). یکی از ابعاد کلیدی حکمرانی پایدار در گردشگری، ارتباط مستقیم آن با توسعه پایدار فرهنگی و اجتماعی جوامع میزبان است. پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر پایداری، با ایجاد توازن میان حفاظت از میراث فرهنگی و بهره‌برداری اقتصادی از آن، قادرند ارزش‌های محلی را حفظ کنند و هم‌زمان رفاه اقتصادی را ارتقا دهند (Farrell & Twining-Ward, 2005; Richards, 2018). این

موجب کاهش مصرف انرژی و بهبود دوام ساختمان‌ها می‌شود (Asefi & Fathi, 2021; Hermawan & Švajlenka, 2021; Hu et al., 2022). این ویژگی‌ها باعث جذابیت بیشتر مقصد برای گردشگران می‌شوند و هم‌زمان اثرات زیست‌محیطی را کاهش می‌دهند (Rockwood et al., 2017; Sadraei et al., 2019). مطالعات موردی در مناطق شمال ایران نشان می‌دهد که تلفیق اصول معماری بومی با سیاست‌های حکمرانی پایدار می‌تواند چارچوب مناسبی برای توسعه پایدار گردشگری فرهنگی ایجاد کند (Soleimani et al., 2024; Mehrinejad Khotbehsara et al., 2018).

(د) یکپارچگی مبانی نظری

براساس مرور مبانی نظری، می‌توان دریافت که حکمرانی پایدار به‌عنوان رویکردی میان‌رشته‌ای، نقش محوری در هماهنگی میان ابعاد فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه ایفا می‌کند. این رویکرد با ایجاد شبکه‌ای از همکاری میان دولت، بخش خصوصی و جوامع محلی، زمینه تصمیم‌گیری مشارکتی و اجرای سیاست‌های منسجم را در حوزه گردشگری فرهنگی فراهم می‌کند (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011). در این چارچوب، گردشگری فرهنگی به مثابه بستری برای تحقق توسعه پایدار فرهنگی و اقتصادی، نیازمند سازوکارهای حکمرانی است که بتواند میان حفاظت از میراث فرهنگی، منافع اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی تعادل برقرار کند (Richards, 2018; UNWTO, 2018). از سوی دیگر، معماری بومی و استفاده از مصالح سازگار با اقلیم نه تنها به حفظ هویت و اصالت مکان کمک می‌کند، بلکه از منظر زیست‌محیطی نیز در کاهش مصرف انرژی و بهبود تاب‌آوری محیطی نقش مؤثر دارد (Asefi & Fathi, 2021; Hu et al., 2022). پیوند میان این مؤلفه‌ها زمانی معنا پیدا می‌کند که در قالب حکمرانی پایدار، به‌عنوان ابزاری مدیریتی و سیاست‌گذارانه، هدایت شوند تا میان حفاظت از معماری بومی و توسعه گردشگری فرهنگی هم‌افزایی ایجاد گردد (Loorbach, 2010; Hall, 2011).

رویکرد به‌ویژه در مناطق با غنای فرهنگی بالا، مانند استان مازندران، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ چراکه تنوع میراث و تعاملات اجتماعی در این مناطق نیازمند مدیریت حساس و هوشمندانه است (UNWTO, 2018).

در زمینه حکمرانی و توسعه گردشگری، پژوهش‌های داخلی نشان داده‌اند که فقدان هماهنگی نهادی و بی‌توجهی به ارزش‌های معماری بومی از مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری فرهنگی در شمال ایران به‌شمار می‌آید (Soleimani et al., 2024; Mehrinejad Khotbehsara et al., 2018). همچنین برخی تحقیقات بر این نکته تأکید کرده‌اند که سیاست‌گذاری‌های بخشی و نبود پیوست فرهنگی در طرح‌های توسعه، موجب کاهش اصالت معماری و تضعیف تجربه گردشگری شده است (Sadraei et al., 2017). پژوهشگران بر ضرورت حکمرانی مشارکتی و شفاف در حوزه گردشگری تأکید داشته‌اند. برای مثال، آنسل و گاش (Ansell & Gash, 2008)، مفهوم حکمرانی تعاملی را مطرح کردند که در آن تصمیم‌گیری‌های کلان باید براساس مشارکت ذی‌نفعان صورت گیرد. همچنین، پژوهشگران دیگر (Bramwell & Lane, 2011; Hall, 2011) بر این نکته اشاره کرده‌اند که نبود حکمرانی پایدار منجر به تعارضات نهادی و شکست سیاست‌های گردشگری می‌شود.

معماری بومی، به‌عنوان یکی از اجزای مهم گردشگری فرهنگی، حامل ارزش‌های تاریخی، زیباشناختی و اقلیمی است. مطالعات متعددی به بررسی ویژگی‌های پایدار معماری بومی پرداخته و نشان داده‌اند که این معماری با استفاده از مصالح محلی و تکنیک‌های سنتی، سازگاری بالایی با اقلیم و محیط پیرامون دارد (Asefi & Fathi, 2021; Hermawan & Švajlenka, 2021). این ویژگی‌ها نه تنها موجب کاهش مصرف انرژی و افزایش آسایش حرارتی می‌شوند، بلکه جذابیت فرهنگی و هویتی مقصد را برای گردشگران داخلی و خارجی

تقویت می‌کنند (Hu et al., 2022; Rockwood et al., 2019). مطالعات مربوط به سازگاری معماری بومی ایران، به‌ویژه در نواحی مرطوب شمال کشور، نشان می‌دهد که الگوهای سنتی ساخت‌وساز با تکیه بر راهکارهای اقلیم‌پاسخ مانند استفاده از ایوان‌ها، سقف‌های شیب‌دار و تهویه طبیعی، در افزایش دوام و بهره‌وری ساختمان‌ها مؤثر بوده‌اند (Sadraei et al., 2017; Soleimani et al., 2024). افزون بر این، بهره‌گیری از مصالح بومی نه تنها موجب تقویت اقتصاد محلی می‌شود، بلکه در کاهش اثرات زیست‌محیطی ناشی از واردات مصالح غیرمحلی نقش مهمی دارد (Mehrinejad et al., 2018; Khotbehsara et al., 2018).

در حوزه معماری بومی و مصالح اقلیمی، مطالعات (Hu et al., 2021; Hermawan & Švajlenka, 2021) نشان داده‌اند که سازگاری معماری سنتی با اقلیم می‌تواند به بهبود کیفیت محیط و کاهش مصرف انرژی منجر شود. ریچاردز (Richards, 2018) نیز تأکید کرده است که بهره‌گیری از هویت فرهنگی و عناصر بومی، کلید توسعه پایدار گردشگری فرهنگی است.

پیوند این ویژگی‌ها با سیاست‌های حکمرانی پایدار، می‌تواند چارچوبی کارآمد برای توسعه گردشگری فرهنگی در مازندران ایجاد کند. بررسی مطالعات گذشته نشان می‌دهد که حکمرانی پایدار، به‌ویژه با رویکرد مشارکتی و تعاملی، نقش کلیدی در مدیریت گردشگری فرهنگی دارد و می‌تواند تعادل را میان حفاظت از میراث فرهنگی و توسعه اقتصادی برقرار کند (Ansell & Gash, 2008; Bramwell & Lane, 2011; Hall, 2011; Loorbach, 2010). علاوه بر این، معماری بومی با بهره‌گیری از مصالح محلی و تکنیک‌های سنتی، سازگاری بالایی با اقلیم و محیط دارد و به حفظ هویت فرهنگی و کاهش اثرات زیست‌محیطی کمک می‌کند (Asefi & Fathi, 2021; Hermawan & Švajlenka, 2021; Hu et al., 2022; Rockwood et al., 2019). مرتبط با مناطق شمال ایران نشان داده‌اند که

می‌کوشد مدلی مفهومی از حکمرانی پایدار متناسب با ویژگی‌های فرهنگی و اقلیمی استان مازندران ارائه دهد؛ مدلی که در آن، سازوکارهای مشارکتی و نهادی حکمرانی، با مؤلفه‌های معماری بومی و مصالح اقلیمی در مسیر توسعه گردشگری فرهنگی تلفیق می‌شوند. این رویکرد ضمن پیوند دادن ابعاد فرهنگی، زیست‌محیطی و مدیریتی، امکان تبیین چگونگی تبدیل معماری بومی از یک عنصر صرفاً کالبدی به ابزاری برای سیاست‌گذاری فرهنگی و اقتصادی را فراهم می‌کند. بدین ترتیب، پژوهش حاضر گامی در جهت توسعه دانش نظری در حوزه حکمرانی پایدار گردشگری فرهنگی برداشته و زمینه ارائه الگویی بومی برای مدیریت هوشمندانه میراث و منابع محلی را در مازندران فراهم می‌کند.

۳ روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت، کیفی و از نظر هدف، کاربردی است و مبتنی بر روش نظریه داده‌بنیاد^۱ انجام شده که رویکردی نظام‌مند برای تولید نظریه از دل داده‌های میدانی فراهم می‌کند. انتخاب این روش به دلیل پیچیدگی‌های موجود در روابط بین حکمرانی پایدار، گردشگری فرهنگی و معماری بومی و همچنین فقدان نظریه‌ای جامع در این زمینه صورت گرفته است. با استفاده از این رویکرد، تلاش شده است تا چارچوبی مفهومی و بومی‌سازی شده برای توسعه گردشگری فرهنگی در استان مازندران طراحی گردد. جامعه آماری این تحقیق شامل متخصصان حوزه‌های حکمرانی شهری، معماری بومی، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، اقلیم‌شناسی و سیاست‌گذاری فرهنگی بوده است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند^۲ و بر اساس رویکرد نظری^۳ انجام شده است که تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. تعداد نهایی مصاحبه‌شوندگان ۱۵ نفر بوده است (جدول ۱).

الگوهای اقلیم‌پاسخ در معماری بومی، بهینه‌سازی مصرف انرژی و دوام ساختمان‌ها را تضمین می‌کنند و از این طریق می‌توانند زمینه مناسبی برای توسعه پایدار گردشگری فرهنگی فراهم کنند (Sadraei et al., 2017; Soleimani et al., 2024; Mehrinejad et al., 2018). در نتیجه، تلفیق اصول حکمرانی پایدار با حفاظت و بهره‌برداری از ارزش‌های معماری بومی، چارچوبی علمی و عملی برای ارتقای گردشگری فرهنگی در استان مازندران فراهم می‌آورد (Farrell & Twining-Ward, 2005; Richards, 2018; UNWTO, 2018).

بررسی پیشینه نظری و مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که تاکنون هر یک از سه حوزه حکمرانی پایدار، گردشگری فرهنگی و معماری بومی مبتنی بر مصالح اقلیمی به‌طور مستقل مورد توجه قرار گرفته‌اند، اما پیوند نظام‌مند میان آن‌ها در چارچوبی بومی و تلفیقی کمتر بررسی شده است. بیشتر پژوهش‌های پیشین، حکمرانی پایدار را در سطح کلان و به صورت مفهومی عمومی تحلیل کرده‌اند، درحالی‌که ابعاد فرهنگی و اقلیمی در آن‌ها به‌طور محدود لحاظ شده است (Bramwell & Lane, 2011; Hall, 2011). از سوی دیگر، مطالعات مرتبط با معماری بومی و مصالح اقلیمی عمدتاً بر جنبه‌های فنی و کالبدی بناها تمرکز داشته و به نقش ساختارهای مدیریتی و حکمرانی در حفاظت، بازآفرینی و بهره‌برداری فرهنگی از این فضاها کمتر پرداخته‌اند (Asefi & Fathi, 2021; Hu et al., 2022). در نتیجه، ارتباط میان نظام حکمرانی و الگوهای بومی معماری در فرآیند توسعه گردشگری فرهنگی، هنوز به صورت یکپارچه و بومی‌سازی شده تبیین نشده است.

پژوهش حاضر در پاسخ به این خلأ، با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای و تکیه بر روش داده‌بنیاد،

³ Theoretical Sampling

¹ Grounded Theory

² Purposeful Sampling

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	کد مصاحبه-شونده	حوزه‌ی تخصصی	تخصص	سمت/موقعیت	میزان تحصیلات	سابقه فعالیت (سال)
۱	P01	گروه (۱): سیاست‌گذاری و حکمرانی شهری	خط‌مشی‌گذاری شهری	استاندار سابق	دکتری	۲۸
۲	P02		سیاست‌گذاری توسعه شهری	نماینده سابق مجلس	دکتری	۲۶
۳	P03		حکمرانی شهری	عضو شورای شهر	دکتری	۱۸
۴	P04		مدیریت شهری	شهردار سابق	کارشناسی ارشد	۲۲
۵	P05	گروه (۲): شهرسازی و معماری	طراحی شهری	استاد دانشگاه	دکتری	۲۰
۶	P06		معماری بومی	مشاور طراحی در طرح‌های جامع	دکتری	۱۹
۷	P07		برنامه‌ریزی شهری	کارشناس ارشد طرح تفصیلی	کارشناسی ارشد	۱۵
۸	P08		بازآفرینی شهری	پژوهشگر مرکز مطالعات شهری	دکتری	۱۷
۹	P09	گروه (۳): گردشگری و توسعه پایدار	گردشگری شهری	مدیرکل میراث فرهنگی سابق	کارشناسی ارشد	۲۱
۱۰	P10		گردشگری فرهنگی	مدیر مؤسسه گردشگری	کارشناسی ارشد	۱۶
۱۱	P11		برنامه‌ریزی گردشگری	استاد دانشگاه	دکتری	۲۳
۱۲	P12	گروه (۴): اقلیم، محیط-زیست و مصالح	اقلیم‌شناسی	پژوهشگر مرکز اقلیم‌شناسی	دکتری	۱۴
۱۳	P13		محیط‌زیست شهری	کارشناس محیط زیست شهرداری	کارشناسی ارشد	۱۲
۱۴	P14		مصالح ساختمانی نوین	استاد دانشگاه	دکتری	۱۸
۱۵	P15		انرژی و پایداری معماری	عضو هیأت علمی دانشگاه	دکتری	۲۰

مفهومی و مقولات اصلی را فراهم کنند. برای تحلیل نظام‌مند از نرم‌افزار (MaxQDA 2022) استفاده گردید. تحلیل داده‌ها بر مبنای روش نظریه داده‌بنیاد و به‌صورت سه‌مرحله‌ای شامل کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. این فرآیند به استخراج مفاهیم اولیه، طبقه‌بندی آن‌ها در مقوله‌های میانی و درنهایت شناسایی مقوله

برای گردآوری داده‌ها، از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است. سؤالات مصاحبه بر مبنای ادبیات پژوهش، مبانی نظری و چارچوب حکمرانی پایدار طراحی شده و طی سه مرحله مورد بازبینی و اعتبارسنجی متخصصان قرار گرفته‌اند. همچنین، پرسش‌ها به‌گونه‌ای تنظیم شده‌اند که امکان شناسایی مفاهیم محوری، ابعاد

هسته‌ای پژوهش منجر شد که محور مدل مفهومی را تشکیل می‌دهد.

در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها خطبه‌خط بررسی و ۱۶۲ کد اولیه استخراج شد که شامل مفاهیمی مانند ضعف هماهنگی نهادی، فراموشی معماری بومی و استفاده غیرعلمی از مصالح بود. در مرحله کدگذاری محوری، این کدها به مقوله‌های میانی دسته‌بندی شدند که پدیده‌های اصلی پژوهش مانند بحران هویتی، نیاز به حکمرانی مشارکتی و نقش جامعه محلی را بازنمایی می‌کردند. مرحله کدگذاری انتخابی نیز منجر به شناسایی مقوله هسته‌ای «حکمرانی پایدار با رویکرد مشارکتی و اقلیم‌محور» شد که سایر مقوله‌ها حول آن سازمان گرفتند. اعتبار و قابلیت اطمینان داده‌ها با استفاده از چهار مؤلفه لینکلن و گوبا شامل اعتبار درونی، قابلیت انتقال، پایداری و قابلیت تأیید تضمین شد، به‌طوری‌که مصاحبه‌شوندگان بازبینی داده‌ها را تأیید کردند و تحلیل توسط چند کدگذار مستقل بازبینی شد. شایان ذکر است، بنیان نهادن مسیر پژوهش براساس پیشینه پژوهش، تنوع دیدگاه‌ها، سوابق اجرایی و دانشگاهی مشارکت‌کنندگان، اعتبار نظری داده‌ها را تقویت کرده است.

۴ یافته‌ها و بحث

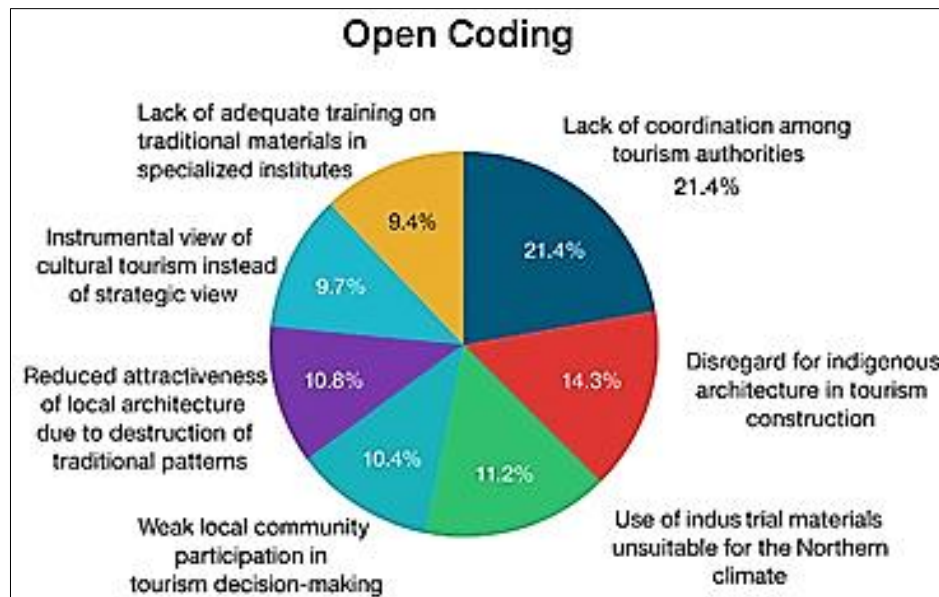
در مرحله کدگذاری باز، کلمه‌به‌کلمه متن هر مصاحبه، براساس تکنیک آوانویسی^۱، در محیط نرم-افزار پیاده‌سازی شد و مفاهیم اولیه به‌صورت کدهای باز استخراج شدند (شکل ۱). برای هر واحد معنایی

(جمله یا عبارت کلیدی)، یک کد اختصاصی تعریف شد (جدول ۲). در این مرحله در مجموع ۱۶۲ کد اولیه شناسایی و در نرم‌افزار ثبت گردید. این کدها نمایان-گر مشکلات، تجربیات و دیدگاه‌های خبرگان در رابطه با حکمرانی پایدار، گردشگری فرهنگی، معماری بومی و مصالح اقلیمی بودند.

در این بخش، تمامی مفاهیم کلیدی به‌صورت کدهای اولیه ثبت و گروه‌بندی اولیه صورت گرفت تا به شناسایی الگوهای تکرارشونده کمک کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین چالش در حوزه خطمشی‌گذاری توسعه ساحلی، نبود یک سیاست جامع فراسازمانی برای مدیریت یکپارچه سواحل است. این موضوع باعث تداخل عملکرد بین نهادهای مختلف و در نتیجه رشد ساخت‌وسازهای غیرقانونی شده است؛ مسأله‌ای که توسط اکثر مدیران شهری و کارشناسان مصاحبه‌شونده تأکید شده است. نمونه‌ای از کدهای پرتکرار عبارت‌اند از: «عدم هماهنگی بین نهادهای متولی گردشگری»، «بی‌توجهی به معماری بومی در ساخت‌وسازهای گردشگری»، «استفاده از مصالح صنعتی ناسازگار با اقلیم شمال»، «نبود سیاست‌گذاری روشن برای حفظ هویت فرهنگی»، «مشارکت ضعیف جوامع محلی در تصمیم‌گیری‌های گردشگری»، «نگاه ابزاری به گردشگری فرهنگی به‌جای نگاه راهبردی»، «کاهش جذابیت معماری محلی به‌دلیل تخریب الگوهای سنتی» و «نبود آموزش کافی درباره مصالح سنتی در نهادهای تخصصی».

² Transcription

¹ Open Coding

شکل ۱. خروجی نرم افزار MAXQDA براساس کدگذاری باز

جدول ۲. کدهای اولیه مرتبط با چالش های خطمشی شهرسازی در سواحل مازندران

کد اولیه	فراوانی	مصادیق بیان شده توسط مصاحبه شونده
نبود طرح جامع ساحلی	۱۴	نبود هماهنگی در تعیین حریم ساحل، برداشت بی رویه
تداخل نهادهای تصمیم گیر	۱۲	موازی کاری اداره راه و شهرسازی با منابع طبیعی
ساخت وسازهای غیرمجاز در نوار ساحلی	۱۷	ویلاسازی بدون مجوز، تخریب بستر طبیعی ساحل
فقدان زیرساخت گردشگری شهری	۱۰	نداشتن امکانات اقامتی و خدماتی برای گردشگران

چالش های اقتصادی-زیرساختی؛ هر دو گروه ارتباط مستقیم با فقدان یک مدل خطمشی گذاری پایدار دارند (جداول ۳ و ۴).

در مرحله کدگذاری محوری، دو دسته کلی از چالش ها در مدیریت توسعه ساحلی شناسایی شدند: چالش های نهادی (ضعف حکمرانی) و

جدول ۳. طبقه‌بندی گفتمان‌های تحلیل‌شده

کد محوری	مضمون اصلی	نمونه اظهارنظر مصاحبه‌شونده
مشارکت محلی	مشارکت شهروندان و جوامع محلی در فرآیند گردشگری	"وقتی مردم محلی مشارکت نکنند، پروژه شکست می‌خورد"
شفافیت نهادی	شفافیت عملکرد دستگاه‌ها و اعتماد عمومی	"شفافیت باعث جلب اعتماد سرمایه‌گذار میشه"
مصالح بومی	کاربرد مصالح سنتی و متناسب با اقلیم	"چوب و گل هنوز هم بهترین جواب رو به اقلیم ما می‌دن"
معماری بومی	طراحی هماهنگ با فرهنگ محلی	"معماری بومی هویت گردشگری فرهنگی مازندران هست"

جدول ۴. کدهای محوری برآمده از کدهای اولیه

کد محوری	کدهای اولیه مرتبط	توضیح تلفیقی
ضعف حکمرانی شهری در نوار ساحلی	نبود طرح جامع، تداخل نهادی، عدم اعمال قانون	خطمشی‌های شهرسازی در سواحل با ضعف در حکمرانی روبه‌رو هستند که منشأ آن نبود نگاه سیستمی است.
ناتوانی در بهره‌برداری گردشگری	فقدان زیرساخت، نبود برنامه گردشگری شهری	عدم وجود راهبردهای پایدار گردشگری باعث کاهش بازده اقتصادی سواحل شده است.

نه صرفاً فنی یا مدیریتی، بلکه ساختاری و گفتمانی هستند؛ نیاز به یک مدل خطمشی‌گذاری شهرسازی وجود دارد که هم‌زمان هم نهادهای تصمیم‌گیر را هماهنگ کند و هم ظرفیت بهره‌برداری گردشگری را ارتقا دهد؛ تعارضات میان نهادها و نبود چشم‌انداز مشترک، مانع تحقق پایداری در توسعه ساحلی شده است؛ پیشنهاد نهایی پژوهش، طراحی مدلی ترکیبی و گفتمانی برای خطمشی‌گذاری توسعه گردشگری شهری در مناطق ساحلی مازندران است.

کدهای گزینشی نهایی، به دو پیامد کلان در خطمشی‌گذاری توسعه ساحلی اشاره می‌کنند. از یک سو سیاست‌ها دارای انسجام کافی نیستند و از سوی دیگر، نهادهای خطمشی‌گذار فاقد ابزارهای گفتمانی برای حل تعارضات هستند. بر اساس این، ضرورت بازطراحی مدل خطمشی شهرسازی با تأکید بر توسعه گردشگری و درک گفتمان‌های مسلط، به‌طور کامل مشهود است. در تفسیر یافته‌ها می‌توان بیان داشت، چالش‌های توسعه ساحلی در مازندران

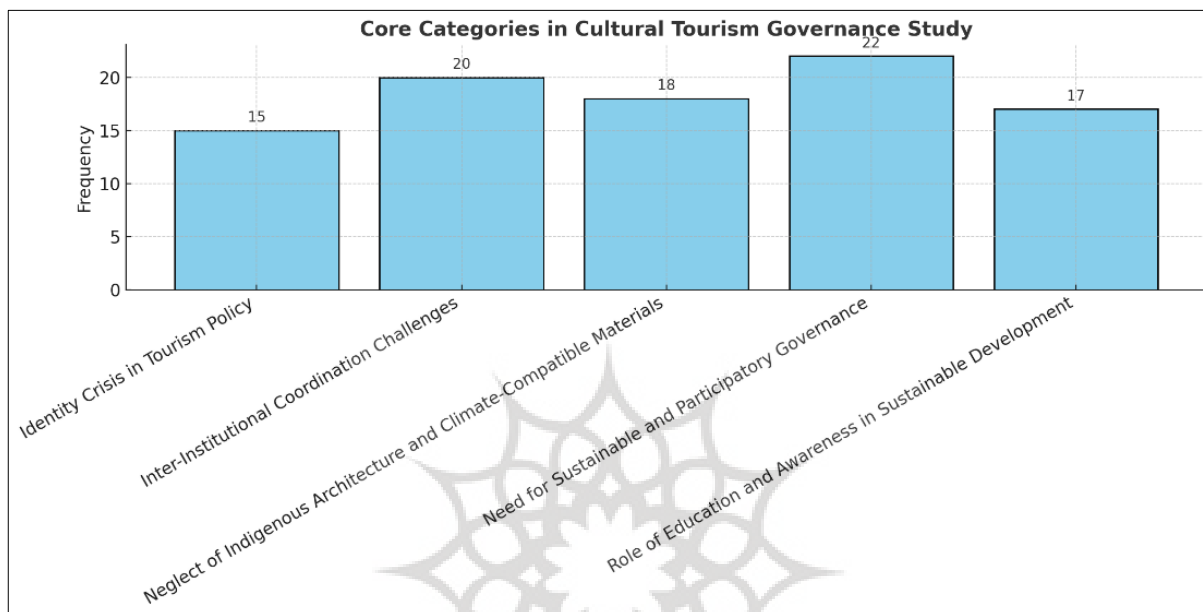
جدول ۵. کدهای گزینشی (مضامین نهایی پژوهش)

کد گزینشی	توصیف مضمون	رابطه با پرسش پژوهش
ناکارآمدی خطمشی‌گذاری یکپارچه	ناهماهنگی سازمانی، نبود برنامه راهبردی	پاسخ به اینکه چرا سیاست‌های توسعه ساحلی نتایج مطلوب ندارند.
لزوم بازطراحی مدل خطمشی	نیاز به رویکرد ترکیبی در خطمشی‌گذاری	پیشنهاد مدل مبتنی بر گفتمان برای شهرسازی ساحلی

نقش نظارتی نهادها بود (شکل ۲). این مقولات نشان می‌دهند که توسعه گردشگری فرهنگی در مازندران به دلایلی چون نبود هم‌افزایی بین سازمان‌ها، حذف هویت معماری بومی و استفاده نامناسب از مصالح مدرن، با چالش‌های ساختاری مواجه است (جدول ۶).

در مرحله کدگذاری محوری، کدهای اولیه گروه‌بندی مفهومی شده و در قالب پنج مقوله محوری سازمان‌دهی شدند. این مقوله‌ها نشان‌دهنده مهم‌ترین محورهای معنایی در داده‌ها بودند و شامل: حکمرانی مشارکتی، مصالح اقلیمی، معماری بومی، مشارکت جامعه محلی، سیاست‌گذاری فرهنگی و

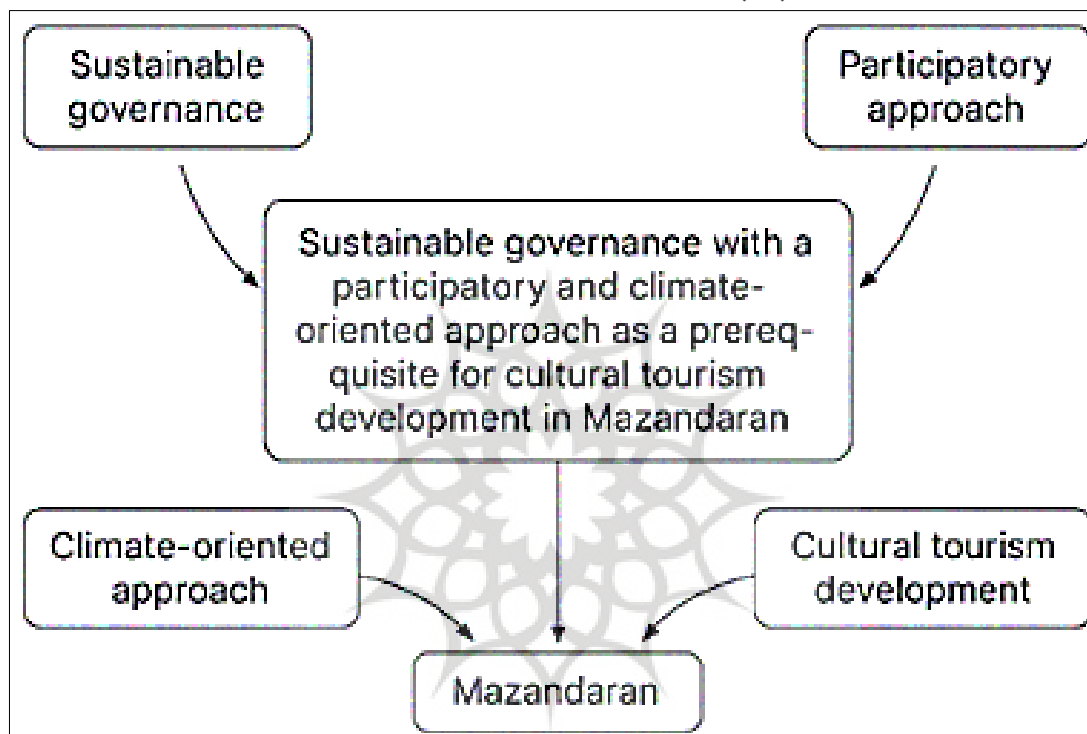
شکل ۲. خروجی نرم‌افزار بر اساس کدگذاری محوری

جدول ۶. کدگذاری محوری

مقوله محوری	زیرمقوله‌ها
۱. بحران هویتی در سیاست‌گذاری گردشگری	نادیده گرفتن ارزش‌های فرهنگی و تاریخی / تجاری‌سازی بی‌رویه گردشگری
۲. چالش‌های هماهنگی بین نهادی	چندپارگی مدیریتی / نبود نهاد مرجع / تداخل وظایف بین سازمان‌ها
۳. غفلت از معماری بومی و مصالح اقلیمی	جایگزینی مصالح مدرن / حذف الگوهای سنتی / عدم آموزش در حوزه مصالح بومی
۴. نیاز به حکمرانی پایدار و مشارکتی	نبود رویکرد یکپارچه / حذف مشارکت مردم / نبود شفافیت در سیاست‌گذاری
۵. نقش آموزش و فرهنگ‌سازی در توسعه پایدار	ضعف آگاهی جامعه محلی / کم‌توجهی به آموزش تخصصی در حوزه گردشگری فرهنگی

منسجم برای تحلیل مسأله اصلی ارائه دهد. مقوله‌هایی همچون "بحران هویت"، "عدم هماهنگی نهادی" و "فراموشی معماری بومی" همگی به نحوی به ضعف یا نبود حکمرانی پایدار بازمی‌گردند. به عبارت دیگر، اگر حکمرانی در سطوح مختلف، پایدار، مشارکتی و اقلیم‌محور باشد، می‌توان امیدوار بود که گردشگری فرهنگی در مازندران شکوفا گردد.

در مرحله کدگذاری انتخابی، با تحلیل پیوندهای میان مقوله‌های محوری، مقوله هسته‌ای پژوهش تحت عنوان «حکمرانی پایدار با رویکرد مشارکتی و اقلیم‌محور، پیش‌شرط توسعه گردشگری فرهنگی» شناسایی شد. مدل مفهومی استخراج‌شده نیز به کمک امکانات گرافیکی نرم‌افزار ترسیم و ارزیابی گردید (شکل ۳). این مقوله هسته‌ای توانست سایر مقولات را درون خود جای دهد و یک چارچوب نظری

شکل ۳. خروجی نرم‌افزار براساس کدگذاری انتخابی

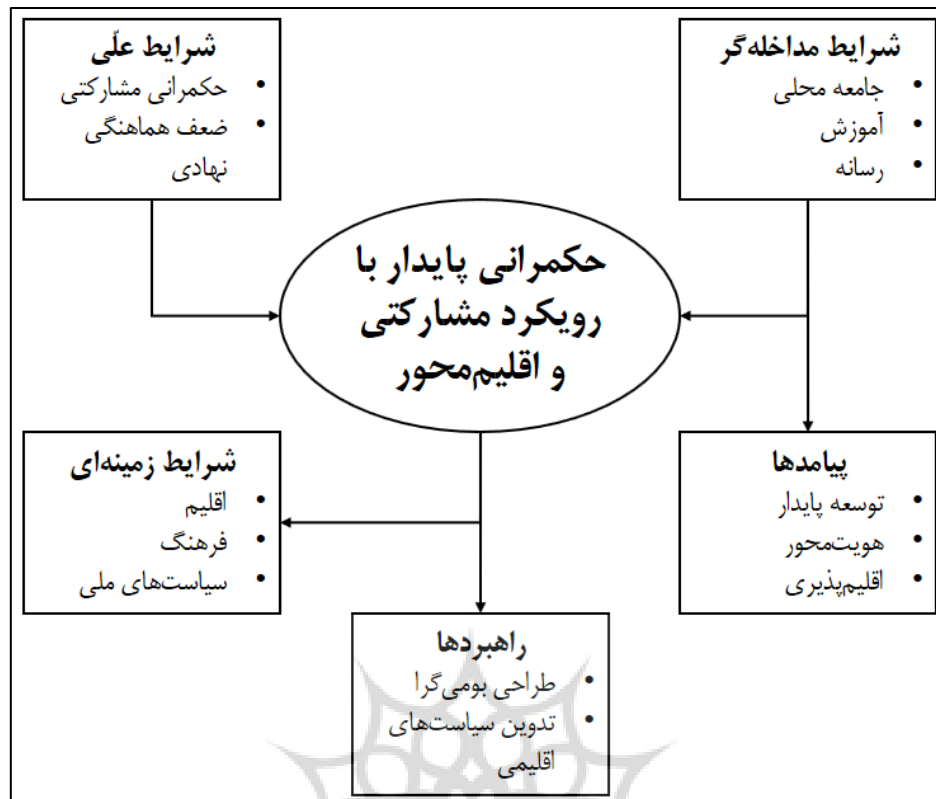
با تأکید بر معماری بومی و مصالح سازگار با اقلیم، تدوین و طراحی گردید (جدول ۷ و شکل ۴).

بر مبنای تحلیل داده‌ها و بر اساس کدگذاری باز، محوری و هسته‌ای، اجزای مفهومی زیر برای تبیین نقش حکمرانی پایدار در توسعه گردشگری فرهنگی

جدول ۷. اجزای مفهومی مدل اولیه استخراج شده از داده ها

اجزا	عناصر	مصادقات های عملیاتی	پیامدهای قابل انتظار
شرایط علی	نبود خطمشی روشن در حوزه معماری و گردشگری فرهنگی؛ ضعف سیاست گذاری های اقلیمی و فرهنگی؛ تداخل نهادی میان دستگاه ها؛	نبود نهادهای منسجم، اختلافات بین شهرداری، میراث فرهنگی، گردشگری	توسعه ناپایدار، دوباره کاری، بی اعتمادی اجتماعی
شرایط زمینه ای	تنوع اقلیم استان مازندران؛ ظرفیت های مغفول مانده معماری بومی؛ جایگاه فرهنگی-تاریخی منطقه؛	اقلیم مرطوب مازندران، معماری چوب و گل، برنامه های توسعه استانی	ضرورت بومی سازی سیاست ها و انطباق با محیط
شرایط مداخله گر	جامعه محلی؛ آموزش؛ رسانه؛	توانمندسازی محلی، آموزش معماران، پوشش رسانه ای	افزایش مشارکت، ارتقاء آگاهی فرهنگی، تقویت تقاضای گردشگری
پدیده ی محوری	حکمرانی پایدار با رویکرد مشارکتی و اقلیم محور؛	گردشگری هویت محور، معماری اقلیمی، تقویت عناصر محلی	حفظ میراث، تنوع تجربه گردشگر، اشتغال بومی
راهبردها	بازآفرینی معماری بومی متناسب با اقلی؛ ارتقاء سواد اقلیمی در میان مسئولان و مردم؛ ایجاد نهاد میان بخشی برای هماهنگی سیاست ها؛	مقررات شهری جدید، سرمایه گذاری فرهنگی، مشارکت دانشگاه ها	انجام تصمیم سازی، افزایش جذابیت مقصد
پیامدها	توسعه پایدار گردشگری فرهنگی؛ حفظ و احیای هویت معماری بومی؛ بهبود اقتصاد محلی از طریق گردشگری پایدار؛	افزایش مدت اقامت، کاهش مصرف انرژی، حفظ معماری اصیل	پایداری اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی گردشگری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۴. مدل مفهومی حکمرانی پایدار در توسعه گردشگری فرهنگی مازندران

داشته باشد. با این حال، فقدان مشوق‌های اقتصادی و چارچوب‌های حمایتی مانع بهره‌گیری کامل از این ظرفیت شده است. این یافته با مطالعات (Bramwell & Lane, 2011; Richards, 2018) هم‌سو است که نشان می‌دهند بهره‌گیری از عناصر فرهنگی بومی می‌تواند نقش کلیدی در توسعه گردشگری پایدار داشته باشد.

اقلیم مرطوب مازندران، تنوع فرهنگی و الگوهای معماری بومی از جمله عوامل زمینه‌ای مؤثر بر گردشگری فرهنگی هستند. استفاده از مصالح اقلیمی مانند چوب، سفال و خاک فشرده برای ساختمان‌ها، مزایای زیست‌محیطی و اقتصادی دارد، اما به دلیل نبود سیاست‌های حمایتی، هزینه بالا و ضعف دانش فنی، کمتر به کار گرفته می‌شوند. فقدان برنامه‌های آموزشی هدایت‌گرایانه برای معماران و مهندسان محلی نیز موجب تخریب تدریجی معماری بومی شده است. این یافته‌ها با مطالعه (Soleimani et al., 2024) مطابقت دارد.

در مورد شرایط علی، یکی از مهم‌ترین موانع شناسایی شده، نبود هماهنگی میان نهادهای مرتبط با گردشگری، میراث فرهنگی و شهرسازی است. دستگاه‌های اجرایی و شهرداری‌ها غالباً به صورت مستقل و جزیره‌ای عمل می‌کنند که انسجام تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری را تضعیف می‌کند. این یافته با نظریه‌های حکمرانی هم‌افزا که بر تعامل چند نهادی و چندسطحی تأکید دارند، هم‌خوانی دارد (Farrell & Twining-Ward, 2005). فقدان هماهنگی نهادی نه تنها توسعه پایدار گردشگری را محدود می‌کند، بلکه زمینه بروز دوباره‌کاری و بی‌اعتمادی اجتماعی را فراهم می‌کند.

در تبیین پدیده محوری، تحلیل داده‌ها نشان داد که ظرفیت معماری بومی برای جذب گردشگر و برندسازی فرهنگی مغفول مانده است. معماری بومی، به عنوان بازتابی از هویت تاریخی و سبک زندگی مردم، می‌تواند نقش مهمی در بازآفرینی گردشگری خلاق و افزایش تجربه‌های غنی گردشگری

که بر اهمیت تلفیق ویژگی‌های اقلیمی با طراحی معماری بومی تأکید کرده‌اند، با این تفاوت که پژوهش حاضر بر جنبه حکمرانی پایدار نیز تأکید می‌کند.

در تشریح شرایط مداخله‌گر، یافته‌ها نشان داد که مشارکت جوامع محلی در تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های گردشگری بسیار محدود است. نبود سیاست‌های مبتنی بر توانمندسازی محلی، حفاظت از منابع فرهنگی و حس تعلق اجتماعی را کاهش می‌دهد. این یافته با مطالعه (Farrell & Twining- Ward, 2005). هم‌سو است که مشارکت فعال جوامع محلی را کلید موفقیت توسعه گردشگری پایدار می‌دانند. آموزش جامعه‌محور و پوشش رسانه‌ای مؤثر می‌تواند مشارکت و آگاهی فرهنگی را افزایش دهد و اعتماد و همکاری میان ذی‌نفعان را تقویت نماید.

در بخش راهبردها، استفاده از راهبردهای بومی‌گرا، طراحی اقلیم‌محور و تدوین سیاست‌های حمایتی، می‌تواند انسجام تصمیم‌گیری و جذابیت مقصد گردشگری را ارتقاء دهد. ترکیب مقررات شهری جدید، سرمایه‌گذاری فرهنگی و مشارکت دانشگاه‌ها در قالب راهبردهای نظام‌مند، امکان بهره‌گیری از ظرفیت معماری بومی و مصالح اقلیمی را فراهم و اثرات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی مثبت ایجاد می‌کند.

در انتها، پیامد نهایی اجرای سیاست‌ها و راهبردهای فوق، توسعه پایدار گردشگری فرهنگی است که هویت‌محور، اقلیم‌پذیر و جذاب باشد. استفاده هم‌زمان از معماری بومی و مصالح سازگار با اقلیم، حس تعلق فرهنگی و جذابیت فضاهای گردشگری را افزایش می‌دهد و اثرات مثبت اقتصادی و زیست‌محیطی به همراه دارد. این نتایج با یافته‌های (Farrell & Twining-Ward, 2005; Richards, 2018) هم‌سو است و نشان می‌دهد که ترکیب عوامل فرهنگی، اقلیمی و حکمرانی مشارکتی چارچوبی جامع برای توسعه گردشگری فرهنگی فراهم می‌آورد.

براساس تحلیل کدهای محوری، توسعه پایدار گردشگری فرهنگی در استان مازندران در گرو هم‌افزایی سه مؤلفه کلیدی است: «حکمرانی مشارکتی و پاسخ‌گو»، «بهره‌گیری خلاقانه از معماری بومی و اقلیم‌محور» و «تقویت هویت فرهنگی و ظرفیت‌های محلی». تلفیق این سه مؤلفه در قالب سیاست‌های منسجم، آموزش جامعه‌محور و بازطراحی مدل حکمرانی بومی، امکان تبدیل مازندران را به مقصدی پایدار، هویت‌محور و جذاب گردشگری فرهنگی فراهم می‌کند. جدول و نمودار ارائه‌شده، نشان می‌دهد که شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و راهبردها، هر یک نقش مهمی در تحقق توسعه پایدار گردشگری فرهنگی دارند و این یافته‌ها با پژوهش‌های مشابه در ادبیات علمی تطبیق دارند (Soleimani et al., 2024; Mehrinejad Khotbehsara et al., 2018). هم‌سو است که بر اهمیت معماری بومی و مصالح اقلیمی در توسعه گردشگری تأکید کرده‌اند. همچنین با مطالعات خارجی (Richards, 2018; Hu et al., 2022) هم‌خوانی دارد که نشان داده‌اند سیاست‌گذاری‌های مشارکتی و اقلیم‌محور برای موفقیت در حوزه گردشگری فرهنگی ضروری است.

۵ نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی نقش حکمرانی پایدار در توسعه گردشگری فرهنگی با تأکید بر معماری بومی و مصالح سازگار با اقلیم در استان مازندران انجام شد. در این راستا، با بهره‌گیری از رویکرد نظریه داده‌بنیاد، تلاش شد تا پیوندهای پنهان و آشکار میان مؤلفه‌های حکمرانی، فرهنگ، اقلیم و معماری در بستر توسعه گردشگری فرهنگی شناسایی و تبیین گردد. یافته‌های پژوهش نشان داد که توسعه پایدار گردشگری فرهنگی در استان مازندران نه از طریق سیاست‌گذاری‌های صرفاً بالا به پایین و نه از رهگذر مداخلات کالبدی کوتاه‌مدت، بلکه از مسیر الگویی چندسطحی، میان‌رشته‌ای و مشارکتی قابل تحقق است؛ الگویی که در آن، نقش

میراث، ارتقای رفاه محلی و پایداری زیست‌محیطی برقرار می‌سازد.

در مجموع، پژوهش حاضر تأکید می‌کند که دستیابی به توسعه‌ای متوازن، اصیل و پایدار در حوزه گردشگری فرهنگی مستلزم حکمرانی چندسطحی و اقلیم‌محور است که در آن سیاست‌گذاری‌ها بر پایه دانش بومی، مشارکت فعال جوامع محلی و سازگاری با شرایط محیطی استوار باشد. براساس نتایج، این الگو می‌تواند به‌عنوان مدلی مفهومی و اجرایی، نه‌تنها در استان مازندران بلکه در سایر مناطق دارای زمینه‌های فرهنگی و اقلیمی مشابه مورد استفاده قرار گیرد و مبنایی برای تدوین اسناد راهبردی ملی در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی-اقلیمی کشور فراهم آورد.

براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادی کاربردی زیر برای نهادهای سیاست‌گذار، مدیران گردشگری، طراحان شهری و پژوهشگران ارائه می‌شود:

- تدوین سند راهبردی حکمرانی گردشگری فرهنگی با رویکرد محلی و اقلیم‌محور در استان مازندران با مشارکت نهادهای علمی، فرهنگی و شهری؛

- ایجاد مشوق‌های مالی، حقوقی و فنی برای استفاده از مصالح بومی در پروژه‌های گردشگری، به‌ویژه در مناطق تاریخی و روستایی؛

- احیای معماری بومی در طراحی فضاهای گردشگری از طریق آموزش معماران، طراحان و مجریان محلی با همکاری دانشگاه‌ها و سازمان میراث فرهنگی؛

- تقویت نقش جوامع محلی در برنامه‌ریزی و بهره‌برداری از پروژه‌های گردشگری از طریق ساختارهای مشارکتی، شوراهای محلی و نهادهای اجتماعی؛

بازیگران محلی، نهادهای تخصصی و جامعه مدنی در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرا به رسمیت شناخته می‌شود و سازوکارهای ارتباطی میان نهادها بر مبنای شفافیت، پاسخ‌گویی و هم‌افزایی تنظیم می‌گردد.

تحلیل داده‌های کیفی منجر به استخراج شش مقوله محوری شد که دربرگیرنده عناصر کلیدی حکمرانی پایدار در بستر گردشگری فرهنگی هستند: «حکمرانی مشارکتی و شفاف»، «سیاست‌گذاری اقلیم‌محور»، «احیای معماری بومی»، «توانمندسازی جوامع محلی»، «پیوست فرهنگی در طرح‌های توسعه» و «نظارت نهادهای محلی». این شش مؤلفه در مجموع، شکل‌دهنده گفتمانی نوین در سیاست‌گذاری گردشگری هستند که از نگاه تک‌بعدی اقتصادی فاصله گرفته و بر تعامل بین فرهنگ، اقلیم، معماری و حکمرانی چندسطحی تأکید دارد. نتایج نشان داد که بخش عمده‌ای از ناکامی‌های گذشته در حوزه گردشگری فرهنگی، ریشه در نگاه سازه‌محور و غفلت از سرمایه‌های بومی دارد. حذف معماری سنتی از سیمای شهرها، جایگزینی مصالح صنعتی ناسازگار با اقلیم و ضعف در هماهنگی نهادی ازجمله عواملی بوده‌اند که اصالت فضایی و تجربه فرهنگی گردشگران را تضعیف کرده‌اند.

از سوی دیگر، یافته‌ها نشان دادند که بهره‌گیری از مصالح بومی همچون چوب، کاهگل و سفال و ترویج الگوهای معماری سنتی در طراحی فضاهای گردشگری، نه‌تنها به حفظ و بازآفرینی هویت فرهنگی کمک می‌کند، بلکه از منظر زیست‌محیطی نیز موجب کاهش مصرف انرژی، سازگاری اقلیمی و افزایش تاب‌آوری محیطی می‌شود. این امر بیان‌گر آن است که معماری بومی و مصالح اقلیمی می‌توانند به‌عنوان مؤلفه‌هایی سیاست‌گذارانه و نه صرفاً کالبدی، در راهبردهای توسعه گردشگری فرهنگی مورد توجه قرار گیرند. در چنین چارچوبی، حکمرانی پایدار نقشی واسط و راهبردی ایفا می‌کند که از طریق هم‌افزایی میان سطوح مختلف سیاست‌گذاری و مشارکت اجتماعی، پیوندی مؤثر میان حفاظت از

- ایجاد نظام‌های ارزیابی دوره‌ای بر مبنای شاخص‌های حکمرانی پایدار شامل شفافیت، پاسخ‌گویی، مشارکت و انسجام نهادی، با همکاری مراکز علمی؛

- انجام مطالعات تطبیقی در سایر استان‌ها به‌منظور مقایسه ظرفیت‌های اقلیمی و فرهنگی و تعمیم مدل پیشنهادی.

این پژوهش، به‌دلیل تمرکز بر استان مازندران و استفاده از رویکرد کیفی، از نظر تعمیم نتایج دارای محدودیت است. ویژگی‌های فرهنگی و اقلیمی خاص این استان ممکن است در سایر مناطق ایران به‌صورت متفاوتی نمود پیدا کند؛ بنابراین، به‌کارگیری مدل ارائه‌شده در مناطق دیگر نیازمند تعدیل و بومی‌سازی خواهد بود. همچنین، تمرکز بر مصاحبه‌های کیفی موجب شده است که ابعاد کمی روابط میان مؤلفه‌های حکمرانی پایدار، معماری بومی و گردشگری فرهنگی به‌صورت محدود بررسی شود. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با بهره‌گیری از رویکرد ترکیبی (کیفی-کمی)، مدل ارائه‌شده را از طریق تحلیل‌های آماری و سنجش اثرگذاری مؤلفه‌ها اعتبارسنجی کنند. انجام مطالعات مقایسه‌ای بین‌استانی، بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی سیاست‌های بومی‌محور و ارزیابی کارایی شاخص‌های حکمرانی در توسعه گردشگری فرهنگی می‌تواند مسیر پژوهش‌های آینده را شکل دهد و به تعمیق دانش میان‌رشته‌ای در این حوزه بینجامد.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

این مقاله یک نویسنده داشته است.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارد که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارد.

- تدوین و اجرای پیوست‌های فرهنگی و اقلیمی برای کلیه طرح‌های توسعه گردشگری به‌منظور جلوگیری از تعارض با ساختارهای بومی؛

- توسعه نظام نظارت محلی بر سیاست‌های اقلیم‌محور از طریق ایجاد شبکه‌های پایش بین نهادهای شهری، دانشگاه‌ها و سازمان‌های مردمی؛

- گسترش مطالعات میان‌رشته‌ای میان حوزه‌های حکمرانی، معماری، اقلیم و گردشگری در قالب پروژه‌های مشترک دانشگاهی و کاربردی؛

- ایجاد شوراهای توسعه گردشگری بومی با حضور نمایندگان جامعه محلی، معماران بومی، فعالان فرهنگی و مدیران دولتی برای تصمیم‌گیری جمعی؛

- تنظیم دستورالعمل‌های طراحی شهری و معماری بومی‌محور متناسب با ویژگی‌های اقلیمی و مصالح محلی همراه با مشوق‌های حمایتی؛

- راه‌اندازی دوره‌های تخصصی آموزش میان‌رشته‌ای برای مدیران، معماران و فعالان گردشگری با محوریت حکمرانی پایدار و طراحی اقلیم‌پاسخ؛

- طراحی مدل یکپارچه حکمرانی گردشگری فرهنگی جهت ایجاد تعامل مؤثر میان نهادهای دولتی، بخش خصوصی و نهادهای دانشگاهی؛

- تأسیس مراکز فرهنگی-گردشگری بومی برای بازنمایی میراث ملموس و ناملموس مازندران از طریق کارگاه‌های زنده و نمایشگاه‌های دائمی؛

- ارائه تسهیلات کم‌بهره برای احیای بافت‌های بومی متروکه و بازآفرینی آن‌ها به فضاهای گردشگری پایدار؛

تقدیر و تشکر

نویسنده، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکتشان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌کند.

منابع

- Asefi, M., & Fathi, S. (2021). Resilience of vernacular and modernising dwellings in a semi-arid region of Iran. *Scientific Reports*, 11, 9190. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-87772-0>
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571. <https://doi.org/10.1093/jop-art/mum032>
- Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411-421. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.580586>
- Farrell, B. H., & Twining-Ward, L. (2005). Seven steps towards sustainability: Tourism in the context of new knowledge. *Journal of Sustainable Tourism*, 13(2), 109-122. <https://doi.org/10.1080/09669580508668481>
- Hall, C. M. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 437-457. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570346>
- Hermawan, H., & Švajlenka, J. (2021). The connection between architectural elements and adaptive thermal comfort of tropical vernacular houses in mountain and beach locations. *Energies*, 14(21), 7427. <https://doi.org/10.3390/en14217427>
- Hu, S., Zhang, Q., Zhang, Y., & Du, K. (2022). A systematic review of indoor thermal environment of the vernacular architecture. *Journal of Building Engineering*, 53, 104514. <https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.104514>
- Loorbach, D. (2010). Transition management for sustainable development: A prescriptive, complexity-based governance framework. *Governance*, 23(1), 161-183. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.2009.01471>
- Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
- Rockwood, D., Mirmoghtadaee, M., Hedayati-Marzbali, M., & Kasmaei, M. (2019). Studies on sustainable features of vernacular architecture in China: Implications for climate adaptation. *Frontiers of Architectural Research*, 8(3), 343-356. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2019.07.006>
- Mehrinejad Khotbehsara, E., Purshaban, F., Noormousavi Nasab, S., Baghaei

- Daemei, A., & Eghbal Yakhdani, P. (2018). Traditional climate-responsive solutions in Iranian ancient architecture in humid region. *Civil Engineering Journal*, 4(10), 2502–2516.
<https://doi.org/10.28991/cej-03091176>
- Sadraei, H., Salehi, E., & Shafaghat, A. (2017). Sustainability features of Iran's vernacular architecture. *Sustainability*, 9(5), 749.
<https://doi.org/10.3390/su9050749>
- Soleimani, M., Jafari, A., & Kargar, S. (2024). Analysis of rural heritage house facades as the initial step in contemporary construction: A case study of Mazandaran, Iran. *Buildings*, 14(7), 1938.
<https://doi.org/10.3390/buildings14071938>
- UNWTO. (2018). Tourism and culture synergies. World Tourism Organization.
<https://doi.org/10.18111/9789284418978>

